

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, доцента
Кучай Тетяни Петрівни на дисертаційне дослідження
Човрій Софії Юліївни «Організаційно-педагогічні особливості системи
підготовки вчителів у Закарпатті (кінець XVIII – 40-і роки XX століття)»,
подане на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за
спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Актуальність обраної теми. У процесі становлення української державності постала необхідність узгодження системи педагогічної освіти з новими умовами розвитку суспільства XXI століття. Сьогодні одним із актуальних напрямів, у якому має рухатися педагогічна освіта, є підготовка майбутніх фахівців, здатних здійснювати професійну діяльність у полікультурному середовищі. Полікультурна освіта – це освіта, що сприяє формуванню толерантної особистості майбутнього педагога, здатної на основі діалогу активно взаємодіяти з представниками різних культур. Закарпаття суттєво відрізняється від інших багатонаціональних регіонів нашої держави тим, що в області проходять державні кордони чотирьох країн: Румунії, Угорщини, Словаччини та Польщі; регіон є етнічним стиком багатьох народів і може підтвердити толерантне і цивілізоване співжиття національних груп. Тому дисертаційне дослідження С.Ю. Човрій, що актуалізує історико-педагогічний досвід становлення та розвитку системи підготовки вчителів у Закарпатті (кінець XVIII – 40-і роки XX століття) в умовах полікультурності та полілінгвальності, є своєчасним та важливим.

Актуальність теми підтверджується також і тим, що дисертаційна робота виконана в контексті досліджень Мукачівського державного університету як складової комплексної теми кафедри педагогіки дошкільної, початкової освіти та освітнього менеджменту «Науково-методичні аспекти формування професійної компетентності педагогічних кадрів вищої кваліфікації для системи дошкільної та початкової освіти в умовах полікультурного середовища» (номер державної реєстрації 0115U006509), а також у рамках науково-дослідного проєкту «Сталий розвиток поліетнічного регіону» Закарпатського регіонального центру соціально-економічних і гуманітарних досліджень НАН України.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Аналіз змісту дисертацій та публікацій С.Ю. Човрій є підставою для висновку про наукову обґрунтованість й достовірність викладених автором результатів, що в цілому не викликають сумнівів.

Логічною є структура дисертації, представлена вступом, трьома розділами, висновками до розділів, змістовними загальними висновками, списком

використаних джерел та додатками, що відповідає вимогам до дисертаційних досліджень на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук. Логічну структурованість роботи забезпечують висновки та узагальнення, а також унаочнюють 16 таблиць, 2 рисунки та 15 додатків на 42 сторінках. Дисертанткою на високому науковому рівні обгрунтовано актуальність теми дослідження, вказано на її зв'язок з науковими програмами, планами, темами; визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, методи та джерельну базу роботи, представлено хронологічні й територіальні межі дослідження, розкрито наукову новизну, практичне значення одержаних результатів.

Грунтовне вивчення джерельної бази (354 найменування, у т. ч. 130 архівних справ, 120 джерел іноземними мовами) уможливили розв'язання чотирьох чітко виокремлених завдань дослідження. Потужний пласт становлять нормативні матеріали, серед них: закони, циркуляри, накази та розпорядження, інформаційні збірники різних держав, яким територіально підпорядковувалися закарпатські землі в різні історичні періоди. Примітно, що велика кількість нормативних документів, а також архівних справ періоду Австро-Угорщини, Угорщини – угорськомовні та Чехословаччини – чеськомовні, що засвідчує володіння автором мов та якнайповніший виклад змісту цих документів. У дисертаційному дослідженні представлені також матеріали фондів стародруків і рідкісних видань XIX – початку XX століття Національної бібліотеки імені Ференца Сечені (Угорщина), Національної педагогічної бібліотеки і музею (Угорщина), серед яких є ряд раритетних видань.

Аналіз зазначених джерел і використання комплексу взаємопов'язаних та взаємозумовлених методів дослідження (пошуково-бібліографічний, класифікації та систематизації, контент-аналізу, історико-генезисний, історико-географічний, історико-парадигмальний, інтерпретації та узагальнення) дали змогу дисертантці об'єктивно висвітлити сукупність аспектів досліджуваної проблеми, зокрема: вивчити стан наукового розроблення ретроспективи підготовки вчителів Закарпаття кінця XVIII – 40-их років XX століття, її історіографію та джерельну базу; обгрунтувати генезу та основні етапи становлення і розвитку системи підготовки вчителів у Закарпатті та з'ясувати вплив на їх формування законодавства держав, до яких у межах розробленої періодизації входило Закарпаття; визначити особливості організації та змісту підготовки вчителів у вчительських семінаріях Закарпаття досліджуваного періоду та систематизувати основні тенденції в їх розвитку; актуалізувати конструктивний ретродосвід підготовки вчителів у Закарпатті кінця XVIII – 40-их роках XX століття в контексті сучасних умов підготовки педагогічних кадрів для закладів освіти в Україні.

Вибір методів дослідження зумовлено чітко сформульованою метою і є адекватним завданням, які розв'язує дисертантка. Новизна і вірогідність

загальних висновків дисертації підтверджуються обґрунтованими результатами дослідження, здійсненого дисертанткою, і загалом не викликають сумніву.

Основний науковий внесок, одержаний дисертанткою заслуговує на увагу. Зокрема, **вперше** на основі системного ретроспективного аналізу *досліджено* організаційно-педагогічні особливості системи підготовки вчителів Закарпаття в контексті державно-територіальної приналежності закарпатських земель наприкінці XVIII – 40-их роках XX століття (Габсбурзької монархії (до 1804 р.), Австрійської імперії (1804–1867 рр.), Австро-Угорської монархії (1867–1919 рр.), Чехословацької республіки (1919–1938 рр.), Угорщини (1939–1944 рр.)); *обґрунтовано* періодизацію процесу становлення та розвитку закладів підготовки вчителів Закарпаття наприкінці XVIII – 40-их роках XX століття: I етап (друга половина XVIII століття – 1919 р.) – зародження закладів педагогічної освіти та нормативно-правового регулювання їх діяльності; II етап (1919–1938 рр.) – організаційно-педагогічне реформування системи педагогічної освіти в контексті умов полікультурного регіону; III етап (1939–1944 рр.) – ідейно-патріотична спрямованість змісту підготовки вчителів у педагогічних закладах; *уточнено* особливості організації та змісту теоретико-практичної підготовки вчителів у закладах педагогічної освіти Закарпаття досліджуваного періоду та систематизовано основні тенденції в їх розвитку відповідно до розробленої періодизації.

Науковою цінністю є введення до актуальної науково-дослідницької площини 42 маловідомих архівних джерел та нормативно-правових документів (статистичні дані, пов'язані з діяльністю трьох закладів професійної педагогічної освіти краю: Ужгородська королівська греко-католицька півце-учительська семінарія; Ужгородська греко-католицька жіноча учительська семінарія; Мукачівська угорська королівська державна народошкільна вчительська семінарія; річні звіти директорів згаданих закладів, програмові вимоги з дисциплін та педагогічної практики, розклади занять та ін.), які значно збагачують джерельну базу вітчизняної історико-педагогічної науки.

Основні положення та висновки здійсненого дослідження відображено в навчально-методичних посібниках: «Підготовка вчителів для шкіл Закарпаття (XIX ст. – 40-і роки XX ст.): методичні рекомендації до вивчення теми «Розвиток освіти та шкільництва Закарпаття» з дисципліни «Історія педагогіки» для студентів освітнього ступеня «бакалавр» напряму підготовки 6.010102 «Початкова освіта»» (2017 р.) та «Розвиток освіти та шкільництва Закарпаття: методичні рекомендації до вивчення теми з дисципліни «Історія педагогіки» для студентів освітнього ступеня «бакалавр» спеціальності 013 «Початкова освіта»» (2019 р.) і впроваджено в освітній процес Мукачівського державного

університету (довідка № 2527 від 30.12.2020 р.); ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (довідка № 3847/01-14 від 30.12.2020 р.), Закарпатського інституту післядипломної педагогічної освіти (довідка № 01-08/550 від 28.12.2020 р.), Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (довідка № 645 від 29.12.2020 р.), Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (довідка № 2183/01 від 28.12.2020 р.), а також упроваджено в науково-дослідному проєкті «Сталий розвиток поліетнічного регіону» Закарпатського регіонального центру соціально-економічних і гуманітарних досліджень НАН України (довідка № 31 від 27.05.2019 р.).

Висновки з дослідження (як до розділів, так і загальні) виважені, цілісні, комплексно й концентровано виявляють авторську позицію та належний рівень узагальнення матеріалу, у них чітко простежується взаємозумовленість між метою, завданнями дослідження та змістом дисертації.

Дисертаційну роботу виконано на високому науковому рівні. С.Ю. Човрій володіє теорією проблеми і методами її дослідження. Позитивне враження справляє оформлення роботи, вміщені в ній актуальні інформаційні матеріали. Зміст анотацій, поданих українською та англійською мовами, відображає зміст дисертації та висвітлює суттєві її аспекти та основні положення. Достатньо ґрунтовною є апробація результатів дослідження, що засвідчується участю дисертантки у науково-практичних заходах різного рівня.

Вірогідність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій

Обґрунтованість концептуальних і дослідницьких процедур сприяла досягненню мети дослідження, поставлених завдань. Зміст автореферату відтворює основні положення дисертації. Одержані результати засвідчують наукову ерудицію та професійно-педагогічний потенціал С.Ю. Човрій, її здатність до наукового пошуку, вміння прогнозувати результати власної дослідницької діяльності та визначати перспективні напрями дослідження.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях

Заслугує позитивної оцінки широке оприлюднення результатів дослідження, які пройшли необхідну апробацію та обговорювалися на наукових конференціях міжнародного рівня (Прага, 2014; Дебрецен, 2014; Будапешт, 2016; Штурово, 2016, 2018; Суми, 2016, 2018; Ніжин, 2016; Львів, 2016; Умань, 2017; Печ, 2018, 2019; Пряшів, 2019; Берегове, 2019; Мукачево, 2020 – загалом 15 заходів), всеукраїнського рівня (Дрогобич, 1993; Івано-Франківськ, 1995; Мукачево, 2013, 2016 /2/, 2017, 2020; Львів, 2016; Умань, 2016; Ужгород, 2016, 2018; Харків, 2016; Херсон, 2018; Київ, 2018 – загалом 14 заходів), міжрегіонального рівня (Івано-Франківськ, 1993; Ужгород – Київ – Миколаїв, 2016 – загалом 2 заходи), міжвузівського рівня (Ужгород, 1995; Мукачево, 2014; Хмельницький, 2018 – загалом 3 заходи). Результати

наукового пошуку С.Ю. Човрій достатньо повно відображені в наукових публікаціях, де з-поміж 34 наукових праць – 32 є одноосібними (8 статей у фахових виданнях України, 3 – в іноземних наукових періодичних виданнях, 19 – у збірниках наукових праць і матеріалів конференцій, 2 навчально-методичні посібники) та 2 монографії у співавторстві. Географія публікацій у зарубіжних виданнях автора є наближеною до країн, у складі яких перебувало Закарпаття впродовж досліджуваного періоду – Словаччина, Угорщина, Чехія.

Результати дослідження Софії Юліївни Човрій, матеріали публікацій та база даних можуть бути використані вітчизняними науковцями для здійснення подальших фундаментальних досліджень у галузі теорії та історії педагогіки, порівняльної педагогіки та використовуватися в розробленні змісту педагогічних дисциплін, навчальних посібників тощо.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

Загалом позитивно оцінюючи наукове і практичне значення здобутих дисертанткою результатів, виокремлюємо деякі дискусійні положення та висловлюємо певні побажання:

1. У параграфі 1.1 «Розроблення проблеми в науковій літературі» розкрито означену проблему у вітчизняних наукових дослідженнях, проте на нашу думку, доцільно було б узагальнити спільні ознаки та напрями досліджень, за якими здійснювався аналіз наукових розвідок.

2. Вважаємо, що поняття «організаційно-педагогічні особливості системи підготовки вчителів», розкриті в параграфі 1.1 «Розроблення проблеми в науковій літературі» потребує додаткових характеристик з урахуванням полікультурності Закарпатського регіону.

3. Вважаємо, що доцільно було б показати взаємозв'язок та взаємовідношення рідної мови та державної в процесі підготовки майбутніх учителів Закарпаття кінця XVIII – 40-их років XX століття в умовах полікультурності та полілінгвальності регіону.

4. На нашу думку, слід було б ширше виокремити творчі здобутки представників педагогічної думки, які відіграли важливу роль у процесі становлення і розвитку системи підготовки вчителів у Закарпатті кінця XVIII – 40-их рр. XX ст.

5. У дисертаційній роботі варто було б розкрити особливості релігійно-морального виховання майбутніх вчителів у Закарпатті в залежності від зміни державно-територіального підпорядкування краю.

6. Сучасні вчені все більше уваги звертають на гендерні відмінності в освітньому процесі. На наш погляд, на сторінках дисертації цей аспект слід було більше висвітлити.

Зазначаємо, що висловлені зауваження не знижують загального позитивного враження від дисертаційного дослідження.

Висновок про відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження наукових ступенів».

На основі вивчення поданої роботи можна дійти висновку, що дисертаційна робота «Організаційно-педагогічні особливості системи підготовки вчителів у Закарпатті (кінець XVIII – 40-і роки XX століття)» є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, що має вагомое теоретичне й прикладне значення для розвитку педагогічної науки, заслуговує позитивної оцінки, відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами, внесеними згідно з постановами КМ за № 656 від 19.08.2015 р. та за № 1159 від 30.12.2015 р.), а її автор – Човрій Софія Юліївна – заслуговує присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри педагогіки та психології
Закарпатського угорського інституту
ім. Ференца Ракоці II

Т. П. Кучай

Підпис Т. П. Кучай завіряю.
Завідувач відділу кадрів
Закарпатського угорського інституту
ім. Ференца Ракоці II

Г. Рейплік